

FEKETÉT FIGYELIK

Részlet egy nagyobb lélegzetű tragikomédiából

N É M E T H I S T V Á N

Császárt utálta az egész osztály. A háta mögött Pocoknak csúfolták. Elsősorban nem köpcös alakja, mint inkább macskabajusza és két kiálló foga miatt, különben katonacsizmát és partizánzubbonyt viselt, ezen utóbbit persze már rangjelzés nélkül.

A kíméletlenségig szigorú tanár volt, a tananyagot szóról szóra megkövetelte, úgy, ahogy a történelem- és földrajzkönyvben írva volt. Mindkettőből egy-egy példány fordult elő az osztályban, természetesen szerb nyelven, Császár birtokában.

Óráit tíz perc feszült csend vezette be. Ez idő alatt Császár átfutotta az előadandó anyagot, vagy az előző óra anyagát, majd fölállt, lelépett a katedráról, s le-fel sétálni kezdett a két padosor között. Akár feleltetett, akár új anyag ismertetésébe fogott.

– Berki! – mindig váratlanul csapott le áldozatára. Sosem valamelyik vele szemben lévőre, hanem mindig valakire, akit le-föl való sétálása közben már a háta mögött hagyott.

– Berki! Hol ered a Tisza, s hol ömlik a Dunába?

– Tanár néptárs, a Tisza Magyarországon ered, s Magyarországon ömlik a Dunába!

– Jó reggelt! Leülhetsz. Lakatos?

– Tanár néptárs, a Tisza a Szovjetunióban ered, és . . .

– És?

– És beleömlik a Dunába.

– Helyes. Oda ömlik. De hol?

Lakatos hallgatott.

– Kissóti?

A padból alig kilátszó Kissóti harsányan kivágta:

– A Tisza Titelnél ömlik a Dunába!

– Úgy van. És hol helyezkedik el az a Tittel?

– A Titeli-fennsík lábánál.

– Helyes. Most még csak azt áruld el nekünk Kissóti, hogy hívják azt az országot, ahol a Titeli-fennsík húzódik.

– Jugoszlávia – nyögte ki Kissóti belevörösödve saját maga együgyűségébe.

– Na végre! – lélegzett fel az osztályfőnök. – Hogy hangzik hát a helyes válasz? Barna II.

– Tanár néptárs, a helyes válasz úgy hangzik, hogy a Tisza . . . hogy a Tisza a Szovjetunióban ered, és minálunk folyik a Dunába.

– Ehhez kellett az a nagy ész? – állt meg Császár a két padsor előtt.

– Hányszor mondjam még, hogy az, amit itt bemagoltattak veletek a négyéves megszállás alatt, az többé nem érvényes! A világ körülöttetek gyökeresen megváltozott! Ezt jól vessétek az eszetekbe. És tessék az órákra készülni. Értettem?

Hogy ő, Császár tanár néptárs mindig csak az órán, az óra első tíz percében készült az előadandó tananyagból, annak egyetlen oka volt: egyszerre százfelé kellett szakadnia. Számptalan iskolán kívüli feladattal volt megbízva, miközben nem győzte hangoztatni: én minden huszonnégy órában huszonnyolcat dolgozom!

*

Fekete Kóbit utálta az egész osztály. Nem csak azért, mert „úgy” tudott nézni. Mert csakugyan „úgy” tudott nézni ellenszenves szemüvege mögül. Egyedül ő viselt szemüveget az osztályban, de nem azért, mintha rövidlátó lett volna, hanem hogy még inkább „úgy” tudjon nézni. Úgy, hogy ti mindnyájan le vagytok sajnálva.

Fekete Kóbi volt az osztály esze.

Császár is utálta Fekete Kóbit. Hogyisne, hiszen nemegyszer megszegyénítette az egész osztály előtt.

– Tanár úr tévedni tetszett. A drvari támadásban volt egy mozzanat . . .

Császár rákvörösen közbevágott:

– Nem először figyelmeztettek, Fekete, hogy engem ne tanár urazz akkor sem, ha a többi kollégáim azt magukra nézve eltűrik, netán el is várják! Azt pedig, hogy a drvari támadás hogyan zajlott le, nem te fogod helyrerakni.

Császár nem szívesen feleltette Fekete Kóbit, félévenként ha egyszer felszólította. Ez mégsem jelentette azt, hogy Fekete Kóbi a történelem- és földrajzórákon teljes némaságba burkolózott volna. Nem csak magát az osztályfőnököt, a diáktársait is kijavította, ha tévedtek. Fekete Kóbit ezért utálta az egész osztály.

*

. . . Már rég becsöngettek, de Császár még sehol. Pedig olyan még egyszer se fordult elő, hogy az osztályfőnök akár egy fél perctet is késett volna. Ezúttal már több mint negyed órát. Az osztály megfélelmezve magáról tombolt jókedvében, fölszabadultságában.

És épp amikor a jókedv a tetőfokára hágott, kivágódott a tanterem ajtaja. Mindenki az osztályfőnökre meresztette a szemét, mindenki megdermedt, és elhallgatott. Mert természetesen Császár állt a kitárt ajtóban. Természetesen, mégis váratlanul. Hiszen az osztály biztos volt benne, hogy a tanár néptárssal valami rendkívüli dolog történt, ami miatt az óra elmarad.

Most ott áll a kitárt ajtóban, áll fenyegető mozdulatlanságában, merev arcán számonkérő szigorúsággal, csak a szemét ugráltatja diákról diákra a dermedt csendben.

Az így múló percek örökkévalóságnak tűntek. Mindenki, mind az osztály, mind az osztályfőnök érezte, ha hirtelen nem történik valami, a pattanásig fokozott feszültség általános röhögésbe csap át. Császár bevágta maga mögött az ajtót, s felszökött a katedrára.

– Ez nem Tito hangja! – harsogta. – Ez nem Tito hangja – ismételte meg, mint annyiszor hasonló helyzetben, úgyhogy az osztálynak egyáltalán nem volt új dolog ez a fenyegetésnek szánt éles ostorcsattanás.

És az ezt követő szöveg se volt ismeretlen a még mindig lapuló osztály fülének. Ez a szöveg Tito ifjúságáról szólt, amely ifjúság . . . – engedett fel lassan az osztályban a feszültség, mert mindenki tudta előre, hova lukad ki a tanár néptárs: a diadalmas útra, amire mindenkinek rá kell térnie, elsősorban az ifjúságnak.

– Leülhettek – mondta megbocsátó hangon, s talán egy kicsit el is röstelve magát a vereségből, amely minden hasonló alkalomkor bele-nyilallt.

Ő maga is helyet foglalt a katedránál, kinyitotta a tankönyvet, hogy sebtében felkészüljön az órára. Az osztályra komoly, immár áhítatos csend telepedett.

Kelemen a padtársa fülébe súgta:

– Pszt! Tojik a pók, ugrásra *készül* a Pocok!

A tanteremre már olyan mélységes csend borult, hogy Kelemen susmogását nem csupán a padtársa hallotta.

Császár egy pillanatra fölemelte tekintetét a tankönyvből, majd újra munkába merült.

*

Aztán egy nap váratlanul nőni kezdett Fekete Kóbi tekintélye a fiúk előtt.

Ezúttal Császár csak néhány percet késett az óráról, de most nem bokros elfoglaltsága miatt, hanem megtorpant a tanterem ajtajában, mert bent valaki a csúfnévét túl hangosan elrikkantotta. Jó ideje tudta ugyan, hogy „szeretett” diákjai milyen csúfnévvel illetik, de mind ez ideig egyszer se adódott megfelelő alkalom, hogy ezt felvesse az osztály előtt, nem adódott megfelelő pillanat, hogy lecsapjon a tettesre. Most elérkezettnek látta ezt a pillanatot. Bent félreérthetetlenül rajta röhögtek, őt gúnyolták, miközben ismét elrikkantotta valaki a csúfnévét.

Rákörösen robbant be az osztályba, s egyenesen Fekete Kóbira rontott. Elkapta a grabancát, s rázni kezdte:

– Pocok vagyok?! Pocok vagyok?! – üvöltötte.

– Tanár úr, nem én voltam! – tiltakozott a megrémült Fekete Kóbi.
– Nem én voltam!

– Még hazudsz is?! – lihegte Császár magából kikelve. Elengedte áldozatát, de csak azért, hogy visszakézből minél nagyobb pofont ke-verhessen le neki.

Fekete Kóbi megtántorodott, a szemüvege lerepült az orráról.

– Még hazudsz is?! – ismételte meg a tanár, most már remegve az indulattól.

Fekete Kóbist mintha kígyó marta volna meg:

– Nem hazudok! – sziszegte a tanár arcába. – Nem szokásom hazudni!

Császár egy pillanatra megtorpant, körülötte az osztály néma gyűrűje. Ez a gyűrű most mintha a mellére szorult volna, levegőért kapkodva mondta:

– Tudod, ki vagy te? Egy közönséges tetű. Ha én pocok vagyok, te egy elkényeztetett hólyag vagy, egy tetű – s utat vágva magának a diákok gyűrűjében, föllépett a katedrára.

Fekete Kóbi ajkán halvány mosoly futott át, félvállról vetette oda Császárnak:

– Amit mondott, nem engemet, hanem a tanár urat minősíti.

Császárt ez annyira váratlanul érte, hogy nem tudott megszólalni. Egyetlen intéssel helyreküldte, leültette az osztályt.

Majd alig hallható hangon csak annyit mondott:

– Erről még majd beszélgetünk.

Az osztály mélyen, megrendülten hallgatott. Mintha valami mély megtisztuláson esett volna át. Mintha egyetlen pillanat alatt felismerte volna Fekete Kóbi igazi valóját. Akik háttal ültek neki, nem mertek ugyan feléje fordulni, de akik oldalt ültek, tekintetükkel mind rátapadtak az osztály hőisére.

A szünetben egymás között suttogta az osztály: ez a Fekete Kóbi mégiscsak valaki. Hallottátok? Azt mondta: MINŐSÍTI! De hiszen úgy is van: amit a Pocok mondott Feketére, az csakugyan a tanár néptársat minősíti. Honnan talál ki Fekete ilyen szavakat?

Gondolatban az osztály Fekete Kóbi kezét szorongatta.

Pedig a „kis zsidó” – néha így titulálták maguk között – igazi mennybemenetele még csak ezután kezdődött. A jajcei osztálykiránduláson.

*

Késő délután érkeztek a boszniai városkába, s mire elszállásolták őket, a múzeum, aminek a megtekintéséért ide fáradtak, már zárva volt.

Császár levitte a fiúkat a híres vízeséshez.

– Látjátok – mutatott az osztályfőnök a folyó fölé –, ez a szivárvány mindig ott ragyog, mint valami dicsfény, mint valami glória a hős folyó felett.

– Mármint éjjel-nappal? – idéetlenkedett Somogyi, de a tanár szóra se méltatta.

A lenyűgöző látvány mindnyájukat megbabonázta.

– Ez a mi Niagaránk! – mondta elragadtatással a tanár.

– Meg a plitvicei vízesés – tudálékoskodott Kovács.

– Igen – mondta Császár –, csak a jajcei történelmi szempontból sokkal jelentősebb.

– No most – susmotolta Kelemen – láthattunk egy TÖRTÉNELMI vízesést a hős folyó felett. Két tantárgyunk, a földrajz és a történelem szerves egységét.

A körülötte állók nem hittek a fülüknek: épp a suta Kelemennek jutnak eszébe ily bölcs gondolatok? Aki sokszor kettőig sem tud számolni?

Fölkapaszkodtak a városba, s vacsora előtt körbejárták a főteret.

Másnap reggel az elsők között sorakoztak fel a híres múzeum bejárata előtt.

Császár már vagy ötödször ismételte el a türelmetlenkedő osztálynak:

– A történelmet nem lehet megtanulni csak könyvekből. A történelmet LÁTNI kell!

Végre benyomulhattak a szürke, jelentéktelen épületbe. Ahol csakugyan „láthatóvá” vált a történelem.

Ezúttal Császár jó előre készült, és alaposan felkészült. A színpad előtt álló első széksor közepén egy öblös fotelban maga a főparancsnok, Tito marsall foglalt helyet – magyarázta az osztályfőnök, amiről itt különben egy kinagyított fotó is tanúskodott. Magán a színpadon, amely a jugoszláv és a három szövetséges nagyhatalom zászlóival volt feldíszítve, a Jugoszláv Antifasiszta Tanács Elnöksége nézett farkasszemet a zsúfolásig megtelt terem küldötteivel. A szónoki emelvény mögött magasodott Tito frissen elkészült mellszobra.

– Itt rakták le – foglalta össze mondanivalóját Császár – hazánk, az új Jugoszlávia szilárd alapjait.

Kint a főtér kellős közepén még egyszer maga köré parancsolta a fiúkat, s csendet kérve fölmutatott a szemben magasodó várra:

– A jajcei tartózkodás ideje alatt ott fenn, abban a sasfészekben SZÉKELT a főparancsnokság Tito marsallal az élen.

Fekete Kóbiból, mint egy visszafojthatatlan bőffenés, feltört a röhögés. Császár elfehéredett.

– Ez most mi volt, Fekete?

– Semmi. Csak eszembe jutott valami.

Császár mint egy hiúz, Fekete Kóbira vetette magát.

– Mi jutott eszedbe?

Fekete Kóbi még mindig a nevetéssel küzdött. Levegő után kapkodva mondta:

– Az jutott eszembe, hogy ott fönt a főparancsnokság Tito marsallal az élen . . . ahogyan ott fönt sorban guggolnak.

– Guggolnak? Mért guggoltak volna? Én ilyet nem mondtam – bámult Császár a még mindig röhögő Fekete Kóbira.

– Nem mondta a tanár úr, hogy guggolnak, de nekem az jutott eszembe, hogy guggolnak.

– De miért guggoltak volna, te barom?

– Mert AKKOR általában le szoktak guggolni az emberek.

– Mikor AKKOR?

– Ha rájuk jön . . .

– Micsoda?

– Az, amit a tanár úr mondott.

– Mit mondtam? – sziszegte magából kikelve Császár.

Fekete Kóbi tudta, elérkezett számára a várva várt pillanat, amikor minden megaláztatásért nyilvánosan és hősiezen bosszút állhat Császáron.

– Azt mondta a tanár úr, hogy ott fönt a várban, hogy ott végezték a székletüket.

Császár még jobban belesápadt dühébe, de abban a pillanatban fergeteges röhögésben törtek ki a fiúk is. A hasukat fogták, a földön fetrengtek. A járókelők megálltak körülöttük, s nem tudták ugyan mire vélni a diákok viselkedését, de csakhamar rájuk is átragadt a nevetésnek, egyedül Császár nem nevetett, tehetetlenül, megsemmisülve állt a kör közepén.

Hazafelé a vonaton Császár egy percre a magában gubbasztó Fekete Kóbi mellé telepedett.

– Remélem, tisztában vagy vele, hogy ma mit követtél el. Nyilvánosan meggyaláztad, neveltségessé tetted azokat a személyeket, akiknek az életünket és szabadságunkat köszönhetjük. Ha olyan romlott lennék, amilyen te vagy, egyetlen szavamba kerülne, és kirúgnának, kiltalanának az ország minden iskolájából. De nem vagyok olyan tetű, amilyen te vagy. Viszont mától kezdve figyellek. Jól jegyezd meg: figyellek, Fekete! Minden lépésedet figyelem.

Az egész kupében már nagy volt a rumli. Valaki becsempészett egy üveg sligovicát, s ha nem látta Császár, meg-meghúzták. Teli torokból ordították: *János bácsi a csatában, János bácsi a csatában, János bácsi a csatában elesett egy fűszálban.*

A mellettük elfutó sziklafalak hangosan visszaverték a vonat kerekeinek a csattogását.

Császár kisvártatva még ennyit mondott:

– Tudom, a nagyszüleid ott veszték Auschwitzben. De amit ma tettél, azzal az ő emléküket is meggyaláztad. Minden szabadságszerető ember emlékét. Az ügyet mégse viszem a tantestület elé. Csak figyellek. Mától kezdve minden nap minden órájában csak téged figyellek.

Fekete Kóbi hallgatott.

Attól a naptól kezdve azonban mintha még inkább megélesedett, megkeményedett volna a pillantása hidegen csillogó szemüvege mögött. És talán soha senki se tudta meg, mit szövegelt a túl hangos, túl vidám kupében Császár tanár néptárs diáktársuk fülébe, a jajcei kirándulás után az egész osztály is figyelni kezdte Feketét: fölnéztek rá.